

УДК 338.43:330.322

Гривківська О.В.*доктор економічних наук, професор,
ПВНЗ «Європейський університет»***Козинець А.О.***старший викладач
ПВНЗ «Європейський університет»***ІНВЕСТИЦІЙНІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ
АГРАРНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ****INVESTMENT GUIDELINES
OF THE DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL SECTOR OF UKRAINE****АНОТАЦІЯ**

У статті здійснено узагальнення інвестиційних орієнтирів розвитку аграрного сектора економіки України, визначених в основних стратегічних документах, присвячених розвитку регіонів країни та відповідного сектора економіки. Окреслено напрями інвестиційного розвитку аграрного сектора за умов реалізації Програми Європейського сусідства для сільсько-го господарства та сільського розвитку (ENPARD). Визначено особливості функціонування суб'єктів господарювання в аграрному секторі, загальні та локальні чинники, які впливають на прийняття інвестором рішення про доцільність інвестування в сучасних умовах. Обґрунтовано основні принципи забезпечення інвестиційної привабливості підприємств аграрного сектора економіки України та підвищення інвестиційної активності у цьому секторі.

Ключові слова: інвестиції, інвестиційна активність, інвестиційні орієнтири, аграрний сектор, чинники залучення інвестицій.

АННОТАЦИЯ

В статье осуществлено обобщение инвестиционных ориентиров развития аграрного сектора экономики Украины, определенных в основных стратегических документах, посвященных развитию регионов страны и соответствующего сектора экономики. Определены направления инвестиционного развития аграрного сектора в условиях реализации Программы Европейского соседства для сельского хозяйства и сельского развития (ENPARD). Определены особенности функционирования субъектов хозяйствования в аграрном секторе, общие и локальные факторы, которые влияют на принятие инвестором решения о целесообразности инвестирования в современных условиях. Обоснованы основные принципы обеспечения инвестиционной привлекательности предприятий аграрного сектора экономики Украины и повышения инвестиционной активности в этом секторе.

Ключевые слова: инвестиции, инвестиционная активность, инвестиционные ориентиры, аграрный сектор, факторы привлечения инвестиций.

ANNOTATION

The article presents the compilation of the investment guidelines for the development of agrarian sector of economy of Ukraine, that were defined in the main strategic documents of the regional development and development of this economical sector. The directions of the agricultural sector investment development in the conditions of implementation of the European neighbourhood program for agriculture and rural development (ENPARD) were outlined. The peculiarities of functioning of business entities in the agricultural sector were marked. The general and local factors that influence on the adoption of the investor of the decision on expediency of investment in modern conditions were identified. The basic principles of ensuring the investment attractiveness of enterprises of the agrarian sector of Ukrainian economy and increasing investment activity in this sector were proved.

Keywords: investments; investment activity; investment guidelines; the agricultural sector; factors attracting investments.

Постановка проблеми. У сучасних умовах політичної та економічної нестабільності, формування ефективного інвестиційно привабливого та конкурентоспроможного аграрного сектора економіки, що виробляє достатньо продукції для задоволення внутрішніх потреб та експорту, є одним з основних стратегічних завдань розвитку держави. З огляду на проблеми забезпечення продовольчої безпеки, що актуалізуються сьогодні у світовому господарстві, саме продукція аграрного сектора дасть змогу надолужити втрачені обсяги експорту та освоїти нові ринки. Крім того, розвиток аграрного сектора дає змогу вирішити проблеми розвитку сільських територій, зайнятості на селі, покращення умов життя сільського населення, розвитку місцевої інфраструктури, розвитку сільських громад та ін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам розвитку аграрного сектора економіки України, зокрема формування інвестиційних орієнтирів такого розвитку, присвячено праці І. Бистрякова, В. Векленка, В. Борщевського, І. Гурняка, О. Гудзинського, М. Дацишина, Н. Коваленка, М. Кропивка, О. Мегеди, О. Мостіпана, Р. Нижника, Н. Попова, П. Саблука, О. Сологуб, В. Ткаченко, Т. Уманець, М. Хвесика та ін. Однак постійні зміни кон'юнктури міжнародного та внутрішнього аграрних ринків, трансформації в соціальному та економічному житті країни, що відбулися впродовж останніх двох років, системні проблеми аграрного сектора економіки України, хронічне недофінансування державних та регіональних програм розвитку цього сектору актуалізують коригування наявних та визначення нових інвестиційних орієнтирів розвитку аграрного сектора.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Одним із першочергових наукових завдань із формування інвестиційних орієнтирів розвитку економіки України є узагальнення та критичний аналіз наукових підходів до інвестиційних орієнтирів розвитку аграрного сектора економіки України, а також напрямів, визначених в основних стратегічних документах, присвячених розвитку регіонів

країни та цього сектора економіки. Також слід ідентифікувати сучасні особливості функціонування суб'єктів господарювання в аграрному секторі, визначити загальні та локальні чинники, які впливають на прийняття інвестором рішення про доцільність інвестування в сучасних умовах. Доповнення та уточнення потребують принципи забезпечення інвестиційної привабливості підприємств аграрного сектора економіки України.

Мета статті полягає в обґрунтуванні інвестиційних орієнтирів розвитку аграрного сектора економіки України з урахуванням визначених особливостей функціонування суб'єктів господарювання в аграрному секторі, загальних та локальних чинників, що впливають на прийняття інвестором рішення про доцільність інвестування в сучасних умовах. Сформовані орієнтири повинні базуватися на уточнених авторами принципах забезпечення інвестиційної привабливості підприємств аграрного сектора економіки України та підвищення інвестиційної активності у цьому секторі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аграрний сектор України має потужний та нереалізований ресурсний потенціал. При цьому значна роль у його освоєнні та забезпеченні конкурентоспроможності належить суб'єктам господарювання, які повинні стати основою стабільної сільської економіки. Розвиток агробізнесу як специфічної форми діяльності має для сільського господарства особливе значення. Ця роль зумовлена, насамперед, особливостями сільськогосподарського виробництва та умовами, в яких воно ведеться [2, с. 34]:

1) в аграрному секторі зосереджена основна частина видів діяльності, які за своєю суттю не є підприємницькими, тобто не спрямованими на отримання прибутку (передусім це пов'язано з використанням населенням ресурсів природного походження, вирощуванням продукції для власного споживання);

2) більшість видів діяльності прив'язана до одного з найважливіших ресурсів сільської місцевості – землі та сільськогосподарського виробництва, що ведеться на ній, яке у цьому разі виступає базовим;

3) зважаючи на обмеженість продуктивності землі як основного ресурсу, а також її просторового розподілу, існують об'єктивні обмеження масштабів діяльності;

4) наявний у сільських населених пунктах тип проживання населення (приватні будинки, розраховані переважно на одну сім'ю, віддаленість населених пунктів один від одного, наявність практично в кожній сім'ї своєї присадибної ділянки, відсутність розвиненої соціальної інфраструктури) об'єктивно створюють умови для організації агробізнесу;

5) зважаючи на специфіку використовуваних у сільській місцевості предметів праці (живі організми, сезонність розмноження тощо),

багато видів діяльності тут мають сезонний характер, що гостріше ставить проблему диверсифікації видів діяльності, а також викликає необхідність прийняття додаткових заходів, спрямованих на соціальний захист сільського населення;

6) діяльність у сільській місцевості доводиться організовувати і вести не за принципом розміщення в найбільш сприятливих умовах, як це зазвичай відбувається на міських територіях, а повсюдно, часом у винятково несприятливих умовах, що зумовлено історично сформованим розселенням людей та мобільністю основних ресурсів – землі та людей, прив'язаних до свого житла й місця проживання;

7) зважаючи на деякі з перерахованих особливостей сільськогосподарського виробництва, а також територіальну віддаленість від ринків збуту, слабку розвиненість інститутів підвищення кваліфікації, виробництво в сільській місцевості виявляється менш рентабельним і конкурентоспроможним порівняно з видами діяльності на промислово розвинених територіях, менш привабливим для висококваліфікованих працівників, інвесторів.

Як зазначено в Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 р. [5], аграрний сектор України, базовим складником якого є сільське господарство, є системоутворювальним у національній економіці, формує засади збереження суверенності держави – продовольчу та у визначених межах економічну, екологічну та енергетичну безпеку, забезпечує розвиток технологічно пов'язаних галузей національної економіки та формує соціально-економічні основи розвитку сільських територій.

Ця Стратегія, прийнята в 2013 р., спрямована на створення організаційно-економічних умов для ефективного розвитку аграрного сектору шляхом забезпечення єдності економічних, соціальних та екологічних інтересів суспільства для стабільного забезпечення населення якісною, безпечною, доступною вітчизняною сільськогосподарською продукцією та промисловості сільськогосподарською сировиною. У документі зазначено, що стратегічними цілями розвитку аграрного сектору є:

– гарантування продовольчої безпеки держави;

– забезпечення прогнозованості розвитку та довгострокової стійкості аграрного сектору шляхом розвитку різних форм господарювання;

– сприяння розвитку сільських населених пунктів та формуванню середнього класу на селі шляхом забезпечення зайнятості сільського населення та підвищення рівня доходів;

– підвищення рівня інвестиційної привабливості галузей аграрного сектору та фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств;

– підвищення конкурентоспроможності вітчизняної сільськогосподарської продукції,

ефективності галузей, забезпечення стабільності ринків;

- розширення участі України у забезпеченні світового ринку сільськогосподарською продукцією;

- раціональне використання земель сільськогосподарського призначення та зменшення техногенного навантаження аграрного сектору на навколишнє природне середовище [5].

Досягнення цих цілей неможливе без формування ефективної інвестиційної політики розвитку аграрного сектора економіки України та послідовної її реалізації. Натомість, як зазначають експерти Національного інституту стратегічних досліджень, соціально-економічна криза 2014 – початку 2015 рр. призвела до погіршення становища із залученням інвестицій з-за кордону та здійснення внутрішніх капіталовкладень. Як непривабливість інвестиційного клімату, так і нестача коштів для капіталовкладень спричинили різке погіршення показників інвестиційної діяльності у цілому по Україні та по її окремих регіонах. Такі тенденції розпочалися ще в 2013 р. і продовжилися у 2014 р. Пошук регіонами нових ринків збуту товарів і послуг, зумовлений зміною господарських зв'язків, а також необхідність накопичення ресурсів для потреб розвитку спричиняють посилення уваги до питань зміцнення інвестиційної спроможності регіонів. Це передбачає пошук ресурсів на місцях, їх акумулювання, примноження та нарощування і ефективне використання і, відповідно, вимагає розробки комплексу заходів щодо підвищення інвестиційної спроможності регіонів. Окрім того, з матеріальної точки зору інвестування спрямоване на підтримку адекватного рівня розвитку економіки регіону, результати якого проявляються переважно у вигляді економічного зростання чи покращення добробуту населення регіону. Інвестування як складова частина відтворювального механізму виконує досить важливу роль у процесі забезпечення економічної безпеки держави та регіонів, тому активізація інвестування торкається найглибших основ господарської діяльності і є вагомим показником рівня економічної безпеки в будь-якому регіоні [3, с. 18].

Водночас, за даними Державної служби статистики [12], із року в рік спостерігається концентрація капітальних інвестицій у галузях переробної промисловості (22,1%) та будівництва (16,6%), а прямих інвестицій (акціонерного капіталу) з інших країн – у галузях переробної промисловості (27,4%), фінансовій та страховій діяльності (25,1%), оптовій та роздрібній торгівлі, ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів (разом 13,1%). Натомість спостерігається і нестача капітальних інвестицій у галузях добувної промисловості і розроблення кар'єрів (12,3%) та сільського, лісового і рибного господарства (7,3%), а прямих інвестицій – у галузях будівництва (2,8%), сільського, лісового та рибного господарства (1,3%),

добувній промисловості та розробці (3,2%) [12]. Відповідно, відчувається нестача інвестиційних ресурсів у тих регіонах, де у структурі валового регіонального продукту переважає певна галузь добувного сектора або сільське господарство.

Недостатність інвестицій не дає змоги розкрити внутрішній потенціал аграрного сектора, ефективно використати наявні ресурси і розширити ресурсні рубежі інвестиційної діяльності. Саме тому формування економічного підґрунтя для збереження стабільних темпів економічного розвитку та поступового відновлення позитивної динаміки функціонування аграрного сектора набуває сьогодні високої актуальності. Надзвичайно важливим є збереження наявних інвестиційних проектів в аграрному секторі та недопущення їх зупинки, зокрема за рахунок залучення інвесторів до реалізації окремих проектів, які повинні сприяти відновленню господарських зв'язків у цьому секторі економіки.

Основні орієнтири пошуків інвестиційної активності в аграрному секторі економіки України, на нашу думку, чітко виписані в Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2020 р. [6]. Так, використання потенціалу сільських територій та зацікавлення інвесторів у стратегії передбачається досягти шляхом:

- завершення земельної реформи шляхом скасування мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення;

- застосування ефективних систем землекористування;

- упровадження сучасних технологій вирощування сільськогосподарських культур;

- державної підтримки агропромислового комплексу через переорієнтацію кредитно-фінансової, податкової і цінової політики на підтримку сільськогосподарського виробника;

- створення повнофункціональної мережі регіональних агропромислових ринків для спрощення залучення господарств населення до виробництва готової харчової продукції;

- стимулювання застосування уніфікованого обладнання модульного типу у виробництві продукції тваринництва;

- стимулювання господарювання на землі власників земельних ділянок сільськогосподарського призначення та сільських мешканців шляхом упровадження поетапної підтримки успішного господаря;

- забезпечення розвитку сільськогосподарської кооперації шляхом створення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів [6].

Безумовно, часткова або повна реалізація (за сприятливих умов) вищезазначених напрямів дасть змогу посилити зацікавленість як внутрішніх, так і зовнішніх інвесторів щодо підготовки та впровадження проектів в аграрному секторі економіки України.

Ще одним дієвим інструментом підвищення інвестиційної активності в аграрному секторі є реалізація Програми Європейського сусідства

для сільського господарства та сільського розвитку (ENPARD) на 2014–2020 рр. [7], яка передбачає, що сторони співпрацюватимуть задля сприяння розвитку сільського господарства та сільських територій, зокрема шляхом поступового зближення політик та законодавства. Співробітництво між сторонами у сфері сільського господарства та розвитку сільських територій охоплюватиме, серед іншого, такі сфери:

- сприяння взаємному розумінню політик у сфері сільського господарства та розвитку сільських територій;

- посилення адміністративних спроможностей на центральному та місцевому рівнях щодо планування, оцінки та реалізації політики;

- заохочення сучасного та сталого сільськогосподарського виробництва з урахуванням необхідності захисту навколишнього середовища та тварин, зокрема поширення застосування методів органічного виробництва та використання біотехнологій, серед іншого, шляхом упровадження найкращих практик у цих сферах;

- обмін знаннями та найкращими практиками щодо політики розвитку сільських територій для сприяння економічному добробуту сільських громад;

- покращення конкурентоспроможності сільськогосподарського сектора та ефективності і прозорості ринків, а також умов для інвестування;

- поширення знань шляхом проведення навчальних та інформаційних заходів;

- сприяння інноваціям шляхом проведення досліджень та просування системи дорадництва до сільськогосподарських виробників;

- посилення гармонізації з питань, які обговорюються в рамках міжнародних організацій;

- обмін найкращими практиками щодо механізмів підтримки політики у сфері сільського господарства та розвитку сільських територій;

- заохочення політики якості сільськогосподарської продукції у сферах стандартів продукції, вимог щодо виробництва та схем якості.

Узагальнюючи результати аналізу наукових праць, присвячених проблемам інвестування та підвищення інвестиційної привабливості [1; 2; 4; 8–11], слід зазначити, що рішення інвестора ґрунтується на результатах динамічної оцінки таких показників, як розмір ринку, продуктивність, вартість праці, доступ до сировини та розвиток інфраструктури.

Результати емпіричного аналізу факторів залучення інвестицій в країни, що розвиваються, показують, що під час прийняття рішень щодо доцільності інвестування в економіку цієї країни іноземними інвесторами враховуються такі фактори, як: а) індикатор прогресу ринкових реформ (transition indicator), що розраховується ЄБРР для кожної країни; б) ступінь ризику вкладень у країну, що складається з трансфертного ризику, ризику

макроекономічної нестабільності, ризику експропріації, законодавчо-правового ризику і ризику страйків; в) політична стабільність; г) доступ до дешевих факторів виробництва (насамперед дешевої робочої сили); д) можливість доступу до інформації про локальні ринки; е) можливість налагодження контактів із місцевою владою; ж) здатність контролювати об'єкти інтелектуальної власності, стратегію продажу та якість продукції.

Щодо економіки України, для якої характерні деформована галузева та просторова структура розподілу інвестицій, особливу увагу необхідно приділити значенню локальних (місцевих) переваг як факторів, що визначають рішення інвесторів щодо напрямів і масштабів капіталовкладень. Локальні переваги можуть виступати в найрізноманітніших формах: у вигляді наявності ресурсів, пільгового податкового та митного режиму, значних розмірів споживчого ринку, розвинутої інфраструктури, соціально-культурної близькості і низки інших.

На нашу думку, локальні переваги інвестування в аграрний сектор економіки для іноземних інвесторів можна окреслити так: 1) економічні (розмір ринку, ціна та якість факторів виробництва); 2) рівень розвитку інфраструктури, який показує, наскільки складно і затратно знайти постачальників і розподілити товар між різними ринками; 3) рівень інституційного розвитку (зокрема, стійкість правових інститутів); 4) відкритість для зовнішньоекономічних відносин. Саме ці чинники формують порівняльні переваги підприємств аграрного сектору економіки України, що знаходяться в різних регіонах, у процесі залучення іноземних інвестицій.

Висновки. Основними принципами забезпечення інвестиційної привабливості підприємств аграрного сектору економіки України та підвищення інвестиційної активності у цьому секторі економіки є:

- 1) формування пріоритетів господарського співробітництва з партнерами із європейських країн;

- 2) ідентифікація чинників, що впливають на рішення іноземних та вітчизняних інвесторів щодо вкладень в аграрний сектор економіки країни для врахування їх у регіональній інвестиційній політиці;

- 3) виділення непрямих додаткових, позитивних чи негативних факторів, що стимулюють або стримують інвестиційні потоки;

- 4) врахування тієї обставини, що іноземні інвестори оцінюють регіональні чинники не тільки окремо, але й у їх сукупності, що визначає інвестиційну привабливість конкретного аграрного підприємства чи групи підприємств.

Дотримання цих принципів щодо формування інвестиційної політики буде сприяти не тільки інвестиційному розвитку аграрного сектору економіки України, але й просуванню його

до світових стандартів ведення бізнесу і в остаточному підсумку – до підвищення рівня інвестиційного клімату в країні.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бланк І.О. Інвестиційний менеджмент : [підручник] / І.О. Бланк, Н.М. Гуляєва, А.А. Мазаракі. – К., 2003. – С. 166.
2. Борщевський В. Зовнішні інвестиції як ресурс для місцевого розвитку : [посібник] / В. Борщевський [та ін.]. – К. : Інститут Реформ, 2005. – 74 с.
3. Економіка регіонів у 2015 році: нові реалії і можливості в умовах започаткованих реформ. – К. : НІСД, 2015. – 92 с.
4. Рогач О.І. Міжнародні інвестиції: теорія та практика бізнесу транснаціональних корпорацій / О.І. Рогач. – К. : Либідь, 2005. – 720 с.
5. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року» від 17 жовтня 2013 р. № 806-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/806-2013-%D1%80>.
6. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року» від 6 серпня 2014 р. № 385 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF>.
7. Програма Європейського сусідства для сільського господарства та сільського розвитку (ENPARD) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.fao.org/docrep/field/009/aq674uk/aq674uk.pdf>.
8. Уманець Т.В. Оцінка інвестиційної привабливості регіону за допомогою інтегральних індексів / Т.В. Уманець [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ief.org.ua/Arjiv_EP/Umanec406.pdf.
9. Харламова Г.О. Індикатори інвестиційної привабливості України / Г.О. Харламова // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 3. – С. 45–56.
10. Череп А.В. Інвестознавство : [підручник] / А.В. Череп. – К. : Кондор, 2006. – 398 с.
11. Шарп У.Ф. Інвестиції / У.Ф. Шарп, Г.Дж. Александер, В. Бэйли. – М. : ИНФРА-М, 2006. – 220 с.
12. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.